

***III. Economische geschiedenis /
Histoire économique***

HERMAN VAN DER WEE & MONIQUE VERBREYT
**«De Nationale Bank van België 1939-1971.
Boekdeel 1 : Oorlog en monetaire politiek :
de Nationale Bank van België, de emissiebank te
Brussel en de Belgische regering, 1939-1945»**
Brussel, Nationale Bank van België, 2005, 760 p.

De geschiedenis van de monetaire politiek en de daarbij horende instituties laat zich op twee manieren schrijven. Er kan voor worden gekozen de monetaire ontwikkeling voorop te plaatsen door koersverloop, binnenlandse geldhoeveelheid, chartale en girale circulatie en renteontwikkeling gedurende de periode die het onderzoek beslaat in een tabel te zetten en de trend, de omslagpunten daarin, of juist het ontbreken van een lijn te verklaren door de marktontwikkeling in binnen- en buitenland en het ingrijpen daarop door de monetaire autoriteiten te bezien. Het grote voordeel van zo'n aanpak is dat dit een werkje van hanteerbare omvang oplevert, waarin alle voor de monetaire ontwikkeling relevante historische gebeurtenissen hun plaats vinden en op indrin-

gende wijze worden geanalyseerd. Nadeel is uiteraard niet alleen dat van de lezer een behoorlijk inzicht in de monetaire politiek wordt vereist, maar ook dat alleen de uitkomsten werkelijk worden belicht. Het zich aarzelend een weg banen, twijfel over eigen beslissingen, de dramatiek van mensen die met al hun beperkingen en kwaliteiten voor onmogelijke keuzes komen te staan tussen praktische noodzaak en morele plicht, ze zouden in zo'n werk niet thuishoren. Juist in een werk over de monetaire ontwikkeling in de oorlogsjaren zullen velen evenwel de behoefte gevoelen daarover te lezen.

Het is dan ook terecht dat Herman Van der Wee en Monique Verbreyt ervoor hebben gekozen een andere weg te gaan en de instituties en hun ontwikkeling voorop te plaatsen. Alle dramatische politieke en bestuurlijke ontwikkelingen waar de Belgische geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog zo rijk aan is, komen dan aan de orde voor zover er functionarissen van de Nationale Bank, of ander toplieden uit de Belgische financieel-economische wereld bij betrokken waren. Uitgebreid is beschreven, hoe de regering en de belangrijkste voorlieden van de Nationale Bank op de vlucht voor het Duitse oorlogsgeweld, Brussel moeten verlaten en naar Oostende trokken; hoe zij uiteindelijk in Vichy terecht kwamen; hoe zij in Frankrijk hoorden dat de koning had gecapituleerd en in bezet gebied achtergebleven bankiers een nieuw instituut opzetten dat belangrijke taken van de Nationale Bank zou overnemen; hoe Gouverneur Janssen besloot naar Brussel terug te keren en daar de leiding van de bank weer op zich te nemen; hoe hij daardoor als eerste voor onmogelijke beslissingen kwam te

staan, maar tevens hoe iedereen – zowel achtergebleven autoriteiten in Brussel als de zich aarzelend formerende Belgische regering in ballingschap – zijn besluiten accepteerde, vooral omdat men overtuigd was van Janssens uitzonderlijk portuur – intellectueel zowel als moreel. Maar ook hoe in Londen vooral na de dood van Janssen het begrip voor de besluiten genomen in bezet gebied tanende was, waardoor er niet alleen een nieuwe Gouverneur van de Bank in Brussel werd benoemd, maar ook in Londen. Hoe daar de irritatie over de besluiten genomen in bezet gebied en de compromissen met de bezetter toenamen, terwijl in bezet België de hoge toon van Londense Belgen, cumulerend in het ontslag van enige topfunctionarissen bij de Nationale Bank onmiddellijk na de bevrijding, werd beschouwd als een uiting van gemakkelijke *Prinzipienreiterei* door lieden die zelf ver van de alledaagse werkelijkheid in het bezette land, hun moed hadden zitten opkroppen.

Ik schreef het al, het is mijns inziens terecht dat de auteurs ervoor kozen de ontwikkeling van de instituties voorop te plaatsen en de monetaire ontwikkeling als een afgeleide daarvan te bezien. Het heeft bovendien een mooi boek opgeleverd, met overtuigende beschrijvingen en gesteld in een duidelijk als zuidelijk herkenbaar, maar ook voor de noordeling vlot leesbaar, soms beeldend Nederlands. Dat de auteurs er niet helemaal in zijn geslaagd de mate van objectiviteit te bereiken die zij zich ten doel hebben gesteld en er soms enige morele verontwaardiging doorklinkt, is de auteurs, die hun jeugd al enige tijd achter zich hebben gelaten – ze dragen het werk op aan hun kleinkinderen – graag ver-

geven. Het betoog in de epiloog, dat het voor diegenen die de oorlog in hun tienerjaren aan den lijve hebben gevoeld, haast ondoenlijk is die mate van objectiviteit te bereiken die wetenschappelijk gezien wellicht gewenst geweest zou zijn, komt oprecht over. Op het eerste gezicht is dan ook het enige bezwaar tegen het boek, dat er maar weinig onderwerpen zijn die een mens zodanig boeien dat hij er eens rustig voor gaat zitten om er een turf van ruim zevenhonderd pagina's over te lezen. Het had wel wat minder gekund. Zo had door de vloed van met naam en toenaam genoemde functionarissen mijns inziens wel een bezem mogen worden gehaald.

Niettemin is er nog een fundamentele kwestie die is blijven liggen. Herman Van der Wee en Monique Verbreyt hebben de geschiedenis van de Belgische monetaire instanties in oorlogstijd nu wel tot in den treure behandeld, maar wat deed die er eigenlijk toe? Resulteerde de oorlog ook niet in Frankrijk, Denemarken, Noorwegen of Nederland in een enorme groei van de geldcirculatie en de staatsschuld, een kolossale, niet te innen claim in *Reichsmark* op het ineens stortende Duitsland en een slechts door een monetaire sanering af te wentelen hyperinflatie? Mijns inziens was het probleem voor de monetaire autoriteiten overal in bezet West-Europa dat de bezetter eerst besloot wat hij uit het bezette land dacht mee te nemen, om daarna het financieringsprobleem op dat land af te wentelen. In Nederland wilde het departement van financiën en de Nederlandsche Bank tot 1941 (waarna de Nederlandse nazi Rost van Tonningen in zowel departement als Bank de teugels in handen kreeg) net als de Belgische autoriteiten de bezettingskosten die de Duitsers oplegden beperken, maar of dat verstandig was valt

nog te bezien. Kon de bezetter de benodigde middelen niet uit de schatkist halen, dan werd de clearing wel belast, of de geldcirculatie vergroot door *Reichskreditkassenscheine* uit te geven of het gedwongen omwisselen van onbruikbare *Reichsmark*. De hoeveelheid gelden die de bezetter naar zich toehaalde, bepaalde de monetaire ontwikkeling. Het bedrag dat werd opgenomen, werd evenwel niet beïnvloed door welke handeling door bankpresident, gouverneur of secretaris-generaal dan ook, maar was afhankelijk van wat Berlijn uit het bezette land wilde halen. Eerst bepaalden de Duitsers welke goederen en diensten ze mee wilden nemen en daarvan werd afgeleid hoeveel geld zij uit het bezette land moesten persen om dit te betalen.

Met de keus de instituties – Nationale Bank van België (NBvB) en Emissiebank, maar ook de politieke en bancaire wereld voor zover deze de monetaire politiek beïnvloedden – voorop te plaatsen en de beschrijving van de monetaire ontwikkeling daarvan af te leiden, wordt er bijna als vanzelf van uitgegaan dat de vele onderhandelingen tussen lokale monetaire autoriteiten en de bezetter er iets toe deden. Feitelijk was dat nauwelijks het geval. Wat resteert, is het verhaal van de burgemeester in oorlogstijd die schippert om erger te voorkomen, maar feitelijk niets bereikt. Mogelijk hadden Herman Van der Wee en Monique Verbreyt door beide benaderingen te combineren en dus de ontwikkeling vanuit de monetaire ontwikkeling en vanuit de instituties te bezien, het inzicht hierin, waaraan het niet ontbreekt, maar dat niet helder naar voren komt, meer naar voren kunnen halen, of eis ik nu de kwadratuur van de cirkel?

De Nationale Bank van België heeft een stuk van zijn geschiedenis laten schrijven door de meest vooraanstaande economisch historici die er te vinden zijn en die niet alleen in België, maar over de gehele wereld, een uitzonderlijke naam genieten. Deze hebben zich op superieure wijze van hun taak gekweten. Toen Joh. de Vries enige jaren terug zijn boek over de Nederlandsche Bank tijdens de oorlogsjaren het licht deed zien, werd dat fraai uitgegeven in een stemmige, marineblauwe linnen band, met gouden opdruk. In plaats van ook van dit werk iets moois te maken, heeft de Nationale Bank van België er een kafje omheen gedaan, dat de zevenhonderd zestig pagina's die het werk, inclusief bijlagen, omvat, slechts tot halverwege de lezing bijeen wist te houden. Toen viel het uiteen. Ook in Brussel toont men zich soms op Hollandse wijze krenterig.

Hein A.M. Klemann